अन्नपूर्ण पोष्ट विशेष

एक द्वार हुन नसक्दा मिलोमतोमा राहत

डा. डमरुबल्लभ पौडेल |२०७२ जेष्ठ २१ बिहीवार 604 पटक पढिएको

भूकम्पको परकम्प केही कम हुन थालेको अनुभूति भएको छ। स्कुल र कलेजहरूखुल्न थालेका छन्। नागरिकहरू आफ्ना दैनिक क्रियाकलापमा फर्कन प्रयत्न गरिरहेका छन्।

काठमाडौं बाहिर गएकाहरू फर्किरहेका छन्। तर पनि जनजीवन अझै सामान्य अवस्थामा फर्कन सकेको छैन। बासस्थान भत्किएका छन्, परिवारका सदस्य र आफन्त गुमाउनुपरेको पीडा कम हुन सकेको छैन र हुन सक्ने कुरा पनि होइन।

पीडितहरूलाई वर्षायामसम्म धान्न सक्ने खालको भरपर्दो अस्थायी बसोबास र खाद्यान्नको बन्दोबस्त पनि गर्न सकिएको छैन भने पुनरुत्थापना वा पुनर्बास गराई दिगो र व्यवस्थित बसोबास गराउनु त अझ चुनौतीपूर्ण नै रहेको छ।

अहिले भूकम्पपीडितहरूलाई विभिन्न तरिका र माध्यमबाट राहत वितरण गर्ने काम भइरहेको छ। मित्रराष्ट्र, विदेशी नागरिक, अन्तर्राष्ट्रिय समुदाय, गैरआवासीय नेपाली, उद्योगपति, कलाकार तथा अन्य नेपाली नागरिकबाट राहतका लागि ठूलो सहायता प्राप्त भएको भनिएको छ, तर यस्तो सहायतालाई एउटै प्रणालीभित्र आबद्ध गरी वितरण गर्न नसक्दा कति राहत कहाँ पुग्यो भन्ने यकिन अभिलेखको अभाव देखिएको छ।

सँगसँगै सरकारले हाल विपद्पश्चात्को आवश्यकता मूल्यांकन गरिरहेको छ। अबका केही दिनमा यसको एकीकृत तथ्यांक प्राप्त हुनासाथ भूकम्पले नेपालमा कति क्षति पुर्‍यायो, कति घरधुरी र संस्थाहरूलाई कस्तो प्रकारको क्षति भयो, भूकम्पपछिको आवश्यकता के हो, कति बस्ती सार्नुपर्ने अवस्थामा छन् भन्ने आँकडा आउनेछ।

यसबाट भूकम्प प्रभावित जिल्लाको प्राथमिक आवश्यकताको पहिचान गर्न सहज हुने र यसले राज्यलाई सही नीतिनिर्माणमा ठूलो सहयोग पु:याउने अपेक्षा गर्न सकिन्छ।

यस सन्दर्भमा हाल राहत वितरणमा एक द्वार कायम गर्ने सम्बन्धमा बहस चलेको छ। अन्तर्राष्ट्रिय संस्थाहरू तथा दातृ निकायहरू सरकारी प्रणालीबाट आउन हिच्किचाइरहेका बेला सरकारले भने एक द्वार प्रणालीमा नआउनेमाथि कारबाही गरिने घोषणा गरेको छ।

प्रस्तुत प्रसंगमा यस लेखकले विपद्पश्चात्को आवश्यकता मूल्यांकन कार्यमा गोरखा जिल्लाको ताप्ले गाविसमा गरेको अनुभव तथा हाल विभिन्न जिल्लामा भइरहेका राहत वितरण कार्यहरूको आलोकमा यस लेखमा एक द्वार प्रणालीबारे केही चर्चा गर्न खोजिएको छ।

यतिबेला सिन्धुपाल्चोक, काठमाडौं, ललितपुर, भक्तपुर, गोरखा, नुवाकोट, दोलखा, धादिङलगायतका भूकम्पबाट अति प्रभावित जिल्लासहित अन्य प्रभावित जिल्लामा राहत वितरण कार्य निरन्तर भइरहेको छ।

प्रभावित घरहरूले त्रिपाल, कम्बल र केही खाद्यान्न पाइसकेका छन्। तर राहत वितरणमा एकद्वार प्रणाली कायम हुन नसक्दा र राहत वितरणको यकिन अभिलेखको अभाव, विभिन्न संस्थाहरूबीच समन्वयको अभाव तथा राहत वितरणमा व्यक्ति, संस्था र समुदायका भिन्नभिन्न स्वार्थ भएका कारण कतै राहत अति बढी गएको र कतै आवश्यकता हुनेले पाउन नसकेको अवस्था देखिएको छ।

हुने खाने र घरको अन्नपातमा कुनै क्षति नभएको अवस्थाका घरधुरीहरूले पनि राहतको खाद्यान्न प्रशस्त लिएको देखिएको छ भने फ्रेम स्ट्रक्चरको पक्की घर भई घरमा केही क्षति नभएका घरधुरीले पनि भागशान्ति त्रिपाल लिएको देखिन्छ।

साथै, काठमाडौं वा अन्य सहरी इलाकामा पक्की घर बनाएर बसेका धनाढ्यहरूपनि गाउँका घर भत्किएको बहानामा राहतमा राल चुहाउँदै गाउँ पुगेका छन्।
यसैगरी अन्नपात पुरिएर खाद्यान्नको साँच्चिकै समस्या भएका घरधुरी र घर लडेर त्रिपालमा बस्नेहरूले पनि समान ढंगले राहत पाएको अवस्था छ। अर्थात् गाउँमा पुगेको राहत सबै मिलेर भागशान्ति बाँड्ने गरेको तर कसको कस्तो आवश्यकता हो भन्ने हेरिएको देखिएन।

अर्कोतिर केही संस्थाले सीमित समुदायका घरधुरी छानेर राहत बाँडेको पाइएको छ। गोरखाको ताप्ले गाविसमा मुस्लिम समुदायको राम्रो उपस्थिति छ। यस समुदायका लागि सरकारले वितरण गरेको राहतका अलावा विभिन्न मुस्लिम संघसंस्थाले ठूलो मात्रामा राहत वितरण गरेका छन्।

तर यस्ता धार्मिक समुदायले वितरण गरेको राहत अन्य धार्मिक समुदायका र अझ बढी आवश्यकता परेका मानिसले पाएका छैनन्।

यसैगरी केही क्रिस्चियन संस्थाहरूले पनि क्रिस्चियन धर्ममा आस्था राख्ने केही सीमित मानिसहरूका लागि प्रशस्त राहत पुर्‍याएका छन्, तर सँगै घर जोडिएको अन्य समुदायका मानिसलाई छुट्ट्याएका छन्।

यसले राहत वितरणमा मानवीय सहायता भनिने गरे पनि धर्म, जाति, समुदाय र अन्य स्वार्थअनुसार वितरण गरेको पनि पाइएको छ। यसले समाजमा असन्तोषको अवस्था पैदा गरेको छ।

राहतमा यस्ता स्वार्थ नराखी मानवताका आधारमा कसलाई बढी आवश्यकता छ, सोहीअनुसार प्राथमिकता दिनुपर्दछ। यसका लागि समाधानको एक मात्र विकल्प एक द्वार प्रणाली नै हो। सरकारको जानकारी र अभिलेखबिना कसैलाई पनि राहत वितरण र संरचना निर्माण गर्न दिनु हुँदैन। अरू संस्थाबाट राहत पाउनेलाई सरकारी राहत दिनु हुँदैन। 'सरकार जतिसुकै खराब भए पनि यसले नै जनताको सबैभन्दा बढी हेरचाह गर्दछ' भनी विद्वान्हरूले भन्ने गरेका छन्।

सरकारी प्रक्रिया अपनाउँदा हुने ढिलासुस्ती र अन्य विकृति हटाएर सरकारले नै एक द्वार प्रणालीबाट राहत वितरण र पुनर्निर्माण कार्यको नेतृत्व लिनुपर्दछ। राहत र पुनर्निर्माणको काम दातृ निकायलाई जिम्मा लगाएर छोड्नु कदापि हुँदैन।

यसका लागि विभिन्न दातृ निकाय र संघसंस्थालाई सरकारी प्रणालीबाटै आउन आश्वस्त पार्दै पारदर्शिताको ग्यारेन्टी गर्नुपर्दछ भने बलियो अनुगमन संयन्त्रको पनि आवश्यकता छ।

यसका अलवा एक द्वार प्रणाली नभए दाताहरूको आआफ्नै सर्त र स्वार्थअनुकूल रकम खर्च हुने र यो कसरी आयो र कहाँ खर्च भयो भन्नेसमेत सरकारको जानकारीमा नआउने हुन्छ।

साथै, अधिकांश रकम यस्ता संस्थाका परामर्शदाताहरूको सुविधा, कार्यालय सञ्चालन, भ्रमण आदिमा खर्च हुने तथा यो सबै रकम नेपाललाई सहयोग गरिएको रकममा गणना हुने हुन्छ।

तर यसको उपलब्धि भने नगन्य हुने तथा यसरी सीधै खर्च हुने रकम सम्बन्धमा जनताले यति रकम आयो भन्ने सञ्चारमाध्यमबाट थाहा हुने तर यसको उपयोगका बारेमा थाहा नहुँदा जनतामा पनि सरकारले नै दुरुपयोग ग:यो भन्ने भ्रम सिर्जना भइरहेको छ जबकि यस्तो रकम सरकारको ढुकुटीमा नआई दाताहरूले आफैं खर्च गरेका हुन्छन्।

यसबाट जनता र सरकारबीचको दूरी बढाउने कार्यलाई मात्र बल पुग्छ। विपद्को बेला सरकार जनतासँग घनिष्ट हुनुपर्दछ, टाढा हुने होइन किनभने जनताले सरकारको वास्तविक आवश्यकता महसुस गर्ने बेला नै यही हो।

राहत वितरणमा मानवीय सहायता भनिने गरे पनि धर्म, जाति, समुदाय र अन्य स्वार्थ अनुसार वितरण गरेको पनि पाइएको छ। यसले समाजमा असन्तोषको अवस्था पैदा गरेको छ।

अहिले हामी राहत र पुनर्निर्माणको प्रसंगमा हाइटीको उदाहरण दिने गर्दछौं। हाइटीमा प्रशस्त विदेशी सहयोग प्राप्त भएको भए पनि सरकारले यसलाई एक द्वार प्रणालीमा ल्याउन नसक्दा, सरकारी संयन्त्र पारदर्शी, चुस्त, भ्रष्टाचारमुक्त बनाउन नसक्दा र विदेशीको मात्र भर पर्दा हाइटीको पुनर्निर्माण हुन नसकेको हो।

सम्बन्धित देश र जनताको प्राथमिकता सरकारलाई नै बढी थाहा हुन्छ भने विदेशीले आफ्नै देशको स्वार्थ अनुकूल मात्र काम गर्ने हुँदा सम्बन्धित राष्ट्रको प्राथमिकतामा ध्यान पुग्न सक्दैन।

यसका अलावा उनीहरूले सामरिक, आर्थिक, सामाजिक, धार्मिक, सांस्कृतिक वा अन्य कुनै स्वार्थका कारण सहयोग गरेका हुन्छन्। बिनाकुनै स्वार्थ कुनै पनि देशले अर्को देशमा सहयोग गरेको पाइँदैन।

किनभने उनीहरूका जनताको करबाट प्राप्त रकम खर्च गर्न उनीहरूलाई पनि रहर हुँदैन। अत: विदेशी संस्थाको मात्र भरपर्दा देशको पुनर्निर्माण हुन असम्भव हुन्छ। हाइटीमा भएको पनि यही नै हो।

स्वदेशी धरातलमा टेकेर जापानजस्ता उच्च प्रविधि भएका मुलुकका अनुभवबाट सिकेर पुनर्निर्माण कार्य योजना बनाउनु पर्दछ। यसका लागि हामीले स्वदेशी प्राविधिक तथा विज्ञहरूलाई परिचालन गर्नुपर्दछ।

बस्ती सार्ने र पुनर्बासका योजना बनाउँदा हाम्रा सामाजिक तथा सांस्कृतिक विशेषता, जातिगत विविधतामा भएको एकताजस्ता कुरामा ध्यान पुर्‍याउनु पर्दछ। विपद्पश्चात्को पुनर्निर्माण कार्यमा अनियमितता हुन नदिन कानुनी रूपमा कडा नीति अवलम्बन गरी नियमित अनुगमन गर्नुपर्दछ।

यसका लागि सरकारले गरेका कार्य पारदर्शी र भ्रष्टचारमुक्त भए-नभएको सम्बन्धमा नागरिक समाज र सञ्चारमाध्यमले निरन्तर अनुगमन गर्नुपर्दछ। यसो गरेमा र दोषीलाई क्षमादान नहुने भएपछि अवश्य पनि पुनर्निर्माण प्रभावकारी बन्दछ।

यसका लागि एक द्वार प्रणालीबाट मात्र प्राथमिकताका आधारमा राहत वितरण र पुनर्निर्माण कार्य गर्न सकिन्छ। सरकारी संयन्त्रभन्दा बाहिरबाट गरिने कार्यहरूलाई निरुत्साहित गरी सरकारलाई प्रभावकारी बनाउन सबैले सहयोग गर्नु अहिलेको आवश्यकता हो।

अत: हाम्रा मित्रराष्ट्र, शुभेच्छुक राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय संस्थाहरूर जुनसुकै सहयोगी मनहरूलाई पनि सरकारको एक द्वार प्रणालीमार्फत नै राहत र पुनर्निर्माण कार्यमा सहयोगका लागि विनम्र अनुरोध गर्नुपर्दछ।

तर सरकारका मन्त्री तथा अन्य अधिकारीले राज्यशक्तिको दुरुपयोग गरी आफ्नो चुनावी क्षेत्र र आफ्नो गृह जिल्लामा अन्यत्रभन्दा ठूलो स्रोत लैजाने प्रथाको पनि अन्त्य गर्नु जरुरी छ।

सरकारले सबैलाई आश्वस्त गराउँदै एक द्वार प्रणालीमा ल्याई सरकारी समन्वयमा क्षतिको अनुपातमा राहत वितरण र पुनर्निर्माण गरिए मात्र भूकम्प प्रभावित घरधुरीहरूलाई दिइने राहत र पुनर्निर्माण कार्य प्रभावकारी भई हामी हाइटी पथमा जानबाट बच्न सक्छौं। यसबाटै हामीले नेपाललाई हाइटीपछिको दोस्रो खराब उदाहरण हुनबाट जोगाउन सक्छौं।

- See more at: http://www.annapurnapost.com/News.aspx/story/12734#sthash.ACsNnpHl.dpuf